

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Zdeňka ŠVEHLOVÁ

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologické etiky,
sociální etiky a etického vzdělávání

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**PROBLEMATIKA SOUČASNÉ ROLE OTCE
V RODINĚ ANEB KRIZE IDENTITY OTCOVSTVÍ**

Vedoucí práce: PhDr. Roman MÍČKA, Th.D.

Autor práce: Zdeňka ŠVEHLOVÁ, DiS.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: kombinová

Ročník: 3.

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Ve Strmilově dne 23. dubna 2009

.....

Zdeňka Švehlová

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Z. Š.

Obsah

Úvod.....	5
1 Charakteristické rysy soudobé české rodiny.....	7
1.1 Specifika české rodiny.....	7
1.2 Formy rodinného soužití.....	9
1.3 Proměna rodinného života.....	10
1.4 Vzájemné vztahy uvnitř rodiny.....	12
2 Rodičovské role.....	13
2.1 Mateřská a otcovská role.....	13
2.2 Dělbba práce v rodině.....	14
2.3 Výchova dětí dle rodičovských rolí.....	16
2.4 Autorita a dominantní postavení jednoho rodiče v současné rodině.....	19
3 Role muže.....	20
3.1 Vývoj mužské role.....	20
3.2 Role muže jako otce.....	22
3.3 Postavení otce v současné rodině.....	25
4 Patriarchát versus emancipace žen.....	28
5 Hodnocení a reflexe krize otcovství.....	32
Závěr.....	38
Abstrakt.....	40
Abstrakt.....	41
Seznam literatury.....	42

Úvod

Rodina a vztahy v ní odedávna procházejí společensko - historickými změnami. Vzhledem k tomu, že každý svou rodinu máme a máme možnost porovnat sdílení našeho společného života s generací našich rodičů či prarodičů, zjišťujeme, že změny v soužití členů rodiny jsou opravdu patrné.

Dříve děti rodičům musely vykat a zpravidla otec měl v rodině největší autoritu. Dnes už nejsou vztahy v rodinách tak napjaté a rodiče se často chovají k dětem jako ke kamarádům, mnohde je děti oslovují křestním jménem. Tím se také do jisté míry mění postavení rodičů v současných rodinách.

Jako téma bakalářské práce jsem si zvolila téma *Problematika současné role otce v rodině aneb krize identity otcovství*. V práci se tak pokusím zjistit, jak se konkrétně změnila pozice otce v současné rodině a jaké to má dopady jak na jeho osobnost, tak na fungování jeho otcovské role.

Uvědomuji si, že v české společnosti nejsou pouze rodiny úplné, tzn. matka, otec a děti. V současné době se objevuje stále více rodin, kde otec chybí. Ať již z důvodu, že je zaměstnán daleko od domova nebo proto, že s rodinou nežije. Z tohoto důvodu mají také dnešní muži problém s hledáním své identity. Chlapec postrádá během svého vývoje mužský vzor a autoritu, kterou logicky vyhledává někde jinde. Díky tomu se také dle výzkumu zvyšuje riziko delikventního chování u mužů a muži často trpí vnitřní prázdnotou.

Otec již není pedant, kterého musí každý poslouchat na slovo a také matka si již v rodině dokáže lépe prosadit své názory. Za tuto situaci do jisté míry může jak pád patriarchátu, tak emancipace žen, kterou nastartovala průmyslová revoluce. Ženy se začaly prosazovat jak v zaměstnání, tím se osamostatnili finančně ale i ve společnosti, kde získaly stejná práva jako muži. Muž-otec se tak dostává na okraj rodinných vztahů a má problémy s hledáním vlastní identity.

Stojíme tak před otázkou, nad kterou bych se ráda v této práci zamyslela, a sice – zda-li je současná situace postavení otce v rodině v pořádku anebo by bylo pozitivnější navrátit se zpět k systému patriarchátu, kdy měl otec v rodině takřka neomezenou moc?

Pro zjištění odpovědi jsem porovnala názory českých i světových autorů a jejich pohledy na situaci dnešního otcovství a mužské role. Tato práce vychází především z autorů Iva Možného, který se zabýval rodinou a společností, Jana Poněšického a Ann Oakleyové, kteří popisují genderové skutečnosti, Roberta Rohra, zabývajícího se mužskou spiritualitou a Elizabeth Badinterové, řešící mužskou identitu.

Práce proto nastíní současnou situaci české rodiny, vztahy v ní a funkci rodičovských rolí. Zaměří se na vývoj otcovské role, mužské identity a přerod patriarchální rodiny se související krizí otcovství.

Dnešní otec nemá již neomezenou moc v rodině a tím zajištěnou pevnou pozici, proto je především na něm, jak se své role zhostí a jakým způsobem se prosadí. Proto se pokusím objasnit, jak je otec chápán ve své současné roli a jak především chápe svou roli sám osobně.

1 CHARAKTERISTICKÉ RYSY SOUDOBÉ ČESKÉ RODINY

1.1 Specifika české rodiny

Rodina je základním činitelem demografického vývoje (rodinný cyklus vázaný na biologické fáze od narození po smrt), sociální struktury (sociální struktury tvoří spíše sítě vztahů rodin než jedinců), ekonomické (rodiny plní ekonomické funkce, jsou hospodařícími domácnostmi) i kulturní (diferencovaně reprodukují základní normy, hodnoty, kulturní vzorce společnosti). Tato definice podtrhuje, že rodina je nejen skupinou (formou vztahů členů a jejich organizace), ale i institucí (závazným systémem uspořádání a pravidel soužití).¹

Definujeme-li rodinu jako systém, můžeme využít nejjednodušší klasickou pracovní definici systému – „systém je soubor částí a vztahů mezi nimi“. Členové rodiny jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd. Zvláštnost rodinného systému spočívající v propojení prvků veřejných, sociologických i ryze soukromých, psychologických.²

Nejzákladnější aktivitou rodiny a jejím nadřazeným cílem je plnění úkolů. Některé úkoly jsou základní, určené společensko-historickým vývojem, jiné jsou vázané na vývojovou fázi rodiny, další jsou dané aktuální stresovou situací. Některé úkoly jsou společné všem rodinám, některé jsou jedinečné pro určitou rodinu. Právě prostřednictvím procesu plnění úkolů rodina více či méně úspěšně dosahuje svých cílů jako sociální skupina. Tyto cíle zahrnují toleranci k pokračujícímu vývoji všech členů rodiny, poskytování bezpečí, zajištění dostatečné soudržnosti k udržení rodiny jako jednotky a efektivní fungování

¹ Srov. HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*, s. 67.

² Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 22.

rodiny jako součásti širšího sociálního kontextu.³ Proto aby byla rodina považována za funkční, musí si udržet alespoň nějaké společné činnosti ve volném čase, jichž se účastní všichni nebo alespoň někteří členové rodiny. Otázka „Jak trávíte víkendy?“ je nejrychlejší cestou ke zjištění funkčnosti rodiny.⁴

Odlišujeme také různé rodinné konfigurace ve způsobu organizace rodiny jako intaktní rodinu se dvěma rodiči, rodinu s jedním rodičem, nevlastní rodinu atd., přesto všechny tyto typy rodin mohou optimálně fungovat. I komunikační procesy jsou životně důležité při udržování celkového fungování rodinného systému. Styl komunikace vytváří typickou atmosféru rodiny a odráží její funkčnost (atmosféra důvěry, tolerance, otevřeného vyjadřování názorů oproti atmosféře nedůvěry, obviňování, vyčítání, zablokované či destruktivní komunikaci).⁵

Pro jedince by měla být rodina jako primární skupina především emocionálním zázemím, pilířem bezpečí a jistoty, stimulace, podnětů a uznání, místem elementárních zkušeností a základnou pro vstup do společnosti. Ovšem již tento výčet požadavků svědčí o obrovských nárocích, které jsou na rodinu kladeny.⁶ Rodina přesto umožňuje jednotlivci, aby v ní našel oporu, ztotožňoval se s ní, zároveň mu dává svobodu k tomu, aby si budoval a zachovával svou osobní odlišnost. Život v rodině se pohybuje mezi pólem sdílení a pólem osobního soukromí.⁷

³ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 65–66.

⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 62.

⁵ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 160.

⁶ HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*, s. 68.

⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 72-73.

1.2 Formy rodinného soužití

Pokud mluvíme o rodině, máme sklon si ji představovat jako tzv. úplnou nukleární rodinu – totiž otce, matku a jejich děti. Většina lidí si myslí, že takto vypadá většina rodin. Opak je však pravdou. Odhaduje se, že v naší populaci tvoří úplné nukleární rodiny třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností.⁸

V současnosti je mnohem více rozvedených a znovu uzavíraných manželství než dříve a jejich počty stále rostou. Pokud se dále zaměříme na formy rodinného života, roste počet nesezdaných párů a počet svobodných matek.⁹

Statistiky ukazují, že rodiny s jedním rodičem (kolem 90 % z nich jsou matky s dítětem nebo dětmi, kolem 10 % otcové s dítětem nebo dětmi) představují stále častější rodinný typ. Od počátku šedesátých let 20. století byl tento trend důsledkem vzrůstajícího počtu rozvodů, ale v posledních letech je také odrazem nárůstu počtu žen, které mají děti mimo manželství – za svobodna.¹⁰

Avšak stále důležitou vazbou v rodině zůstává vazba párová, tedy vazba ž e n a – m u ž, jež tvoří jádro párové rodiny, jak ji známe v naší kultuře, má vzhledem k primární vazbě žena – dítě instrumentální funkci: je tu proto, aby ochránilo primární vazbu.¹¹ Párová rodina se zakládá setkáním muže a ženy, kteří po intenzivnějším anebo povrchnějším vyjednávání dosáhnou shody v tom, že svazek s trvalostí potřebnou k zajištění reprodukce nastolí (anebo alespoň jedna strana předpokládá, že takové shody bylo dosaženo). Jejich vzájemná dohoda může být nevyslovená, může být výslovná, leč veřejně nedeklarovaná – a může být i právně registrována jako manželství, jak se ve společnostech našeho kulturního okruhu vesměs děje. Zvyšující se podíl dětí narozených mimo manželství u nás i ve všech evropských zemích ale ukazuje, že i ve vyspělých

⁸ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 74.

⁹ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 113.

¹⁰ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 128.

¹¹ Srov. MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, s. 139.

zemích může být podoba lidské reprodukce rozmanitější, i když jejím základem zůstávají párové rodiny.¹²

1.3 Proměna rodinného života

Jestliže v minulosti byly děti chápány jako výraz úspěšnosti celé rodiny, v současnosti se snaží získat rodiče vlastní úspěch a postavení ve společnosti a děti se jim tak mohou zdát jako omezující činitel v budoucnosti nebo dokonce jako překážka při dosahování svých cílů. Tak lze do určité míry vysvětlit nízkou úroveň sňatečnosti a plodnosti v řadě evropských zemí, kdy bez trvalého soužití s partnerem a v záměrné absenci při reprodukci zůstává stále větší podíl mladých lidí.¹³

Oslabování funkčnosti a role rodiny, které po roce 1989 způsobilo na jednu stranu mnoho „protirodinných“ tlaků (tlak médií, tlak na konzumní orientaci a flexibilní a disponibilní pracovní sílu) a nových rizik (chudoby, nezaměstnanosti), bylo na druhé straně ovlivněno také postupnými změnami rozdělení rolí muže a ženy v rodině, zejména oslabenou rolí muže jako živitele a otce. Z hlediska postavení žen na trhu práce došlo ke změnám ve smyslu jejich větší emancipace, nicméně toto postavení je i nadále, zejména v souvislosti se zastáváním role matky a pečovatelky, znevýhodněné. Proto je podíl žen mezi nezaměstnanými vyšší. Rovněž jejich výdělky, přes to, že vykonávají stejnou práci jako muži, jsou nižší. Stávající situaci dokresluje i vysoká úroveň rozvodovosti a vysoký podíl neúplných rodin s nezaopatřenými dětmi. Solidarita bezdětných s rodinami pečujícími o děti se vytrácí z postojů lidí i z podmínek vytvářených pro život rodin státem.¹⁴

Současná česká rodina je považována za rodinu zaměstnané ženy. Zaměstnání ženy je pro většinu rodin stále ještě ekonomickou nutností, málokterá rodina by dnes vystačila s jedním platem. Žena je u nás přetížena souběžnými požadavky

¹² MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 116

¹³ PAVLÍK, Z. A KOLEKTIV. *Populační vývoj České republiky 1990 – 2002*. [CD-ROM].

¹⁴ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*. [online].

práce a domácnosti. Je v rodině častěji nespokojena než muž a častěji také dává podnět k rozvodu. Muž je v práci více angažován než žena, má v práci větší odpovědnost, má v průměru více podřízených, je za svou práci výrazně lépe placen, je v ní spokojenější a čeká proto od ženy, že ona jeho pracovní zaujetí bude chápat a podporovat. Žena čeká naopak od muže kromě pomoci v domácnosti a hmotného zajišťování rodiny především citový souzvuk a vztahové porozumění. Muži, ale ani ženy u nás zatím neočekávají, že by se žena měla výrazněji nebo stejně jako muž angažovat v mimorodinných sférách – v zaměstnání a v politice.¹⁵

Nejspolehlivějším ukazatelem postavení rodiny ve společnosti tak stále zůstává postavení muže: ženin příjem má jen doplňkovou povahu, a i když je její zaměstnání pro rodinu významným ekonomickým přínosem, už vzhledem k tomu, že existují dosud povolání převážně mužská a typicky ženská, má to ženino jen velmi omezený vliv na třídní zařazení rodiny.¹⁶

Díky změnám v současné společnosti se jednotlivci i rodiny dostaly do silného konkurenčního prostředí životního způsobu a preferencí osobního rozvoje. Zvýšila se snaha po dosažení osobního úspěchu, vyšších pracovních příjmů a lepšího sociálního postavení, které byly dříve pro většinu lidí nedostupné nebo možnosti jejich získání značně ztíženy. Při současném omezení společenské podpory rodinám s dětmi se snížil rozsah sociálních jistot a jako nová skutečnost se objevila nezaměstnanost, působící negativně zvláště ve věkových skupinách potencionálních snoubenců a rodičů. Tyto nové podmínky jednotlivců i rodin se projeví při svobodném a odpovědném rozhodování o způsobu rodinného života a postavení dětí v jeho rámci.¹⁷ Vzhledem k ekonomickým a sociálně zabezpečovacím změnám ve funkci rodiny spolu s emancipací žen se pak zásadně změnily i vztahy v rodině.¹⁸

¹⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 35.

¹⁶ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 97.

¹⁷ Srov. PAVLÍK, Z. A KOLEKTIV. *Populační vývoj České republiky 1990 – 2002*. [CD-ROM].

¹⁸ Srov. HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*, s. 78.

1.4 Vzájemné vztahy uvnitř rodiny

Vztahy v rodinách mezi partnery, mezi generacemi a mezi dalšími členy rodiny (obecně vztahy v širší rodině) se mění pod vlivem sociálních a ekonomických podmínek, kulturních změn vč. pronikání (velmi pozvolného) vlivu jiných kultur a zvyklostí a také pod vlivem demografických procesů. V současné době však tyto změny mají skokový charakter a z historického hlediska velkou rychlostí mění vnitřní uspořádání rodiny. V průběhu několika generací se zásadně mění vztahy, které se v průběhu stovek generací měnily jen málo. Na prvním místě je to vztah muže a ženy, který se dnes stává rovnoprávným v plném významu slova. Ženy jsou, v důsledku stejného vzdělání, vlivu občanské společnosti a sociálního státu, vůči mužům již do značné míry nezávislé, a to jak v ekonomické, tak v rodičovské roli. Pro muže je dilema práce a rodiny dnes převážně bezproblémové, výjimkou je hlavně situace osamělých otců. Navzdory převaze tzv. dvoupříjmových domácností nukleárních rodin jsou muži stále často považováni (hlavně sami sebou) za živitele rodiny.¹⁹ Reálně převažuje situace manželů-spoluživitelů, přičemž od ženy se současně očekává větší podíl na péči o domácnost, v případě nezbytnosti „na úkor“ jejích výdělků, od muže se čeká hlavně finanční zabezpečení rodiny a k tomu pomoc, méně často rovná participace, při zabezpečení „chodu rodiny“. Ani od jednoho z manželských partnerů se neočekává naprostá oddanost rodině. Vysoká je tolerance k rozvodům a jen formálně se hledají příčiny a cesty jejich eliminace. Relativně větší volnost si navzájem ponechávají mladší (dnešní) partneři oproti starším (předchozím) generacím pro naplňování osobních potřeb a zájmů (kreativitu mimo pracovní sféru).²⁰

Rodina jako celek, rodinné hnízdo, má být útočištěm ve světě, kde je často příliš mnoho honby za úspěchem, tvrdosti, přetvářky, vysokých nároků, anonymity. Rodina je prostor pravdivosti, upřímnosti, otevřenosti,

¹⁹ Srov. MAŘÍKOVÁ H., 1999. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*, s. 88-89.

²⁰ MPSV. *Národní zpráva o rodině*. [online].

vzájemnosti, odborným souhrnným termínem pro toto vše je v rodinné psychologii mutualita (z latinského mutuus = vzájemný).²¹ V oblasti vzájemných vztahů přetrvává v naší společnosti pod vlivem populární literatury a médií silný kult vztahu matky a dítěte. Matka představuje základní jistotu dítěte, je zárukou jeho psychického zdraví a sociálního přizpůsobení. Význam mateřství je pokládán za věc nikoli biologickou – založenou na tom, že matka je prostředníkem zrození a krmení dítěte -, nýbrž za věc sociální a psychickou. Žádný vědec však nikdy nedokázal, že tuto péči musí vykonávat matka spíše než otec, žena spíše než muž, dospělý spíše než starší sourozenci. Ovšem společnost, která pěstuje něhu pouze u žen, musí nutně potřebovat úzké pouto mezi matkou a dítětem.²²

2 RODIČOVSKÉ ROLE

2.1 Mateřská a otcovská role

Vzhledem k výsadnímu postavení rodiny v hodnotovém žebříčku většiny populace by se zdálo, že mateřství a otcovství je jednou z hlavních životních aspirací naprosté většiny dospělých. Mění se samotný hodnotový a normativní obsah mateřství a otcovství a v důsledku toho postavení muže a ženy v rodině v oblasti výchovy dětí a rozhodování již o jejich počtu, pak o jejich výchově a potenciálně o jejich budoucím životě. Mateřstvím se v pojetí mladých lidí nenaplnuje podstatná část poslání ženy (oproti chápání mateřství v minulosti), rodičovství obecně stále méně naplňuje smysl života člověka v poměru k dalším aspiracím.²³ Na druhé straně se mění obsah zejména otcovství, a to ve směru od tzv. „institucionálního“ ke „vztahovému“, tj. od postavení otce jako pouze vůdčího subjektu v rodině k postavení partnera svých dětí. Mění se i postavení

²¹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 161.

²² Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 146.

²³ Srov. RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, s. 164.

dítěte a konkrétně dospívajícího dítěte. Přispěly k tomu nejen kulturně sociální změny, ale i legislativa v oblasti rodinného práva, sociálně právní ochrany dětí a zabezpečení práv dětí. V minulosti škola a další instituce natolik převzaly výchovné funkce, že rodina postupně ztrácela svou autonomii a částečně i schopnost vychovávat, a to jak pro jiné aktivity rodičů, hlavně pracovní výtěžné, tak pro snížení kompetence deficitem rodičovských dovedností, k nimž budoucí rodiče nejsou vzděláváni ani praxí vedeni.²⁴

Mluvíme-li o rodičovství, zahrnuje jak mateřství, tak otcovství. To, že industriální společnost bagatelizuje úlohu otce, nečiní z mateřství univerzální lidskou nutnost. Mateřství může omezovat sociální a ekonomické role žen, ale zrovna tak může otcovství omezovat role mužů. Existují společnosti, v nichž se muži a ženy dělí víceméně stejným dílem o úkoly vyplývající z mateřství a porodu (v některých společenstvích jsou dokonce pokládáni za spolunositele fyziologických procesů).²⁵

Je však prokázáno, že dát výchovu dětí do rukou výhradně ženě není nutně nejlepší ani nejpřirozenější způsob, natož abychom o něm uvažovali jako o pravidle, které platí všeobecně s výjimkou několika malých a nepodstatných kultur. Ve skutečnosti i u nás existuje několik striktně iracionálních pověr o tom, jak pohlaví a především reprodukce určuje mužské a ženské genderové role.²⁶

2.2 Dělbá práce v rodině

V běžném životě je projevem chápání rodinných rolí dělbá práce mezi partnery a dělbá práce v rodině a širší rodině. Její charakter je ovlivněn strukturou rodiny a fází rodinného cyklu. Zásadním faktorem je narození dětí, které mění dělbu domácích prací i redistribuci příjmů v domácnosti. Dělbá práce mezi partnery patří mezi stěžejní témata agendy rovných příležitostí žen a mužů. Obecně lze říci,

²⁴ MPSV. *Národní zpráva o rodině*. [online].

²⁵ Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 103.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 105.

že v dlouhodobém retrospektivním pohledu ani zvýšení zaměstnanosti žen (dynamické ovšem již od 50. let), ani nárůst požadavků zaměstnavatelů na výkonnost v posledních letech zásadně nepoznamenaly vytížení žen péčí o děti a domácnost.²⁷ Zajisté, ve zdrcujícím podílu nositelem kariéry bývá muž, ale nemusí tomu tak být vždycky – například kariéra britské premiérky Margaret Thatcherové byla argumentem pro existenci opačného uspořádání rolí v rodině. V současnosti již i u našich výkonných manažerek najdeme manžela na rodičovské dovolené, který podporuje kariéru své ženy. Pokud solidarita v páru nezkolabuje, výnos ze společné strategie požívají oba, a mají-li větší osobnostní zdroje, ani ten, kdo obětoval kariéru, nemusel nutně obětovat i své profesionální ambice – jen je kladl vždycky až na druhé místo. Slabina této strategie ovšem spočívá v tom, že čím je úspěšnější, tím větší je pokušení pro nositele dvouosobní kariéry solidaritu zradit; už v jejím mechanismu je založen prvek sebepopření, ač u mimořádně kvalitních osobností překonatelný – ale to jsme opět u toho, že společnost nelze budovat na normách pro génie, ani pro génie emotivní (i když prostá slušnost nemusí být něco tak mimořádného). Většímu pokušení jsou vystaveni úspěšní muži, jejichž kariéru podporovala obětavá žena.²⁸

Aby se mohla žena více věnovat své kariéře, jsou jisté naděje vkládány do mužů, kteří po několika měsících převezmou od matek rodičovskou péči o dítě a nastoupí na pracovní dovolenou, využívající zákonného nároku na rodičovskou dovolenou. Takových mužů je však poměrně málo. Ve feministickém hnutí panují optimistická očekávání brzkého a trvalého růstu jejich podílu – až k ideálnímu stavu, kdy se podíl mužů a žen na rodičovské dovolené od batolícího věku dítěte vyrovná. I když některé ženy nevidí důvod, proč by vlastně nemohlo být na rodičovské dovolené nakonec více mužů nežli žen, vývoj porodnosti a vynořující se fenomén *singlovství* se zdají naznačovat, že nepominutelný počet mužů volí raději celoživotně bezdětnost než toto uspořádání.²⁹

²⁷ MPSV. *Národní zpráva o rodině*. [online].

²⁸ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 189.

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 197.

2.3 Výchova dětí dle rodičovských rolí

Bezprostřední předchůdkyní dnešní rodiny byla rodina patriarchální, založená na neomezené moci muže – otce. Otcovská moc byla všeobecně uznávána bez ohledu na osobní vlastnosti toho kterého otce. Žena byla v podřízeném postavení, děti v područí. Pro rodiče z toho vyplýval požadavek nutit je k bezpodmínečné poslušnosti, udržovat tvrdou kázeň, lámat jejich vůli, zastrášovat je a trestat. Však také rodiče svou roli prožívali jako povinnost, přísnost, pevnost, neochvějnost, neoblomnost, sebeovládání a sebeobětování.³⁰ Až koncem 18. století díky nástupu demokratických tendencí, které vedly postupně i k demokratizaci rodiny, ke zrovnoprávnění ženy a změně postavení dítěte pomalu ustupovaly metody nátlaku a podrobování, přibýlo empatie, citlivosti, dobrovolnosti na základě citového pouta, vzájemné poskytování uspokojení, radosti a štěstí.³¹

Matku potřebuje školák nejen k tomu, aby ho dobře živila a oblékala, pomáhala mu s učením, chránila ho před skutečným i zdánlivým nebezpečím, učila ho spoustě praktických věcí a ošetřila odřená kolena, ale stává se tak skrze tyto ryze praktické činnosti jedním z nosných sloupů domova, jistotou něhy a radosti. Dále školák od matky potřebuje otevřenou komunikaci, upřímnost. Týká se to především citových problémů, kterých je i v tomto období dost, přestože vztah k rodičům je celkové snadnější, samozřejmější a kladnější, než byl v předškolním věku a než bude v pubescenci.³² Také k otci mívá školák dobrý, neproblematický vztah, avšak úloha otce je trochu jiná. Vyplývá to částečně z tradičního stereotypu mužské role, částečně z toho, že muži stále ještě bývají fakticky mužnější, náročnější a dovedou si získat větší autoritu. I zde sice platí všechno, co jsme řekli o úloze matky, ale otec přece jen věcněji oceňuje výkony a

³⁰ KUČEROVÁ, S. *Problém vztahu autority, hodnot a ideálů pohledem současné mládeže*. In: A. Vališová a kol. *Autorita ve výchově*, s. 74.

³¹ Srov. Tamtéž, s. 75.

³² Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 159.

úspěchy, důrazněji, přísněji domlouvá, případně trestá. Pro chlapce je těžko postradatelným vzorem.³³

Pokud jde o vliv rodičů na kladné nebo záporné sebehodnocení sebe sama, můžeme uvažovat o dvojitým mechanismu působení. Předně rodiče dávají dítěti najevo, jak si ho váží nebo jak je podceňují, a tím mu jako v zrcadle ukazují jeho vlastní hodnotu – zrcadlová teorie. Na druhé straně jsou rodiče ovšem také vzorem chování – podle nich dítě modeluje samo sebe, jejich vlastní reálné, příliš nízké či nadnesené sebehodnocení může být základem, podle něhož si dítě vytváří své vlastní sebepojetí a sebehodnocení – teorie modelu.³⁴

Výchova však bývá někdy (přes protesty pedagogů) chápána i v širším smyslu: jako každé, i bezděčné, působení jednoho člověka na druhého, při němž dochází k nějaké změně jeho osobnosti (zřídka dokonce ještě šíře: jako jakékoliv působení vnějšího prostředí na vyvíjejícího se jedince). Jak cíle, tak i prostředky výchovy bývají pak většinou vymezeny vágně a široce – např. vedle příkazu a zákazu to může být prostě vzor chování dospělých (třeba vztah rodičů k sobě navzájem) a vůbec všechno sociální dění v rodině i mimo ni.³⁵ Je tedy výchovně dobré a žádoucí, když si rodiče vzájemně projevují svou mužskou a ženskou citovost. Ta je zajisté pro každé pohlaví osobitá, ale prvky něžnosti, ohledu, sympatie, vzájemné úcty a odpovědnosti jednoho za druhého nechybějí v jedné ani v druhé.³⁶

Dopustili bychom se však hrubého omylu, pokud bychom zaměňovali vyjádření představy o vlastní realitě rodiny (ovlivněné sociálně legislativní představou správnosti rodinného života). Už to, že tam, kde dítě neodpovídá neutrálním „oba stejně“, odpovídá vesměs častěji „matka“ než „otec“, naznačuje, jaký bude poměr váhy otce i matky v intimním prostoru i u těch rodin, kde odpovědělo neutrálně. Naznačuje to také jisté limity vzájemné zastupitelnosti v realitě. Pokud jde o vztah k dítěti (i k adolescentovi), projevuje se častěji jako

³³ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 160.

³⁴ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 135.

³⁵ Tamtéž, s. 248.

³⁶ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 92

zastupitelnost tradičních otcovských funkcí v rodině (jako je uvádění do profese a do vnějšího světa) matkou, nežli jako úplná vzájemná zastupitelnost, tedy i mateřských funkcí otcem.³⁷

Výchovným problémem tu není jenom velikost a množství, ale především vztah mezi dítětem a tím, kdo odměňuje a trestá. Je to osobní – ba možno říci intimní – záležitost, do níž se promítá všechno, co vychovatele a dítě vzájemně váže a spojuje.³⁸

V současné době se stále častěji hovoří o fenoménu zaměstnaných a samými sebou zaneprázdněných rodičů a citově deprivovaném dítěti (nejprve jen matky, ale už od poloviny osmdesátých let minulého století je diskutován i „mizející otec“) však kyvadlově mění těžiště. Názor, že zvýšená orientace žen na zaměstnání a soustředění obou rodičů na sebe sama, na své problémy a na své „vyžití“, je sociálním a psychickým pozadím anomických projevů spojených častěji s dospíváním v soudobých společnostech (drogová závislost, zločinecké party,...), v poslední době opět nabývá na váze: to, že jakýsi malý podíl dětí snese bez újmy jakkoli špatné zacházení, neznamená ještě, že by citová deprivace dítěti prospívala, ba ani to, že ho ve zdrcující většině případů nepoškozuje.³⁹ Z domovů, v nichž otec chyběl, přichází neúměrně mnoho delikventů. Nejen že existuje silná závislost mezi nepřítomností otce a mužskou delikvencí, ale i mezi mírou recidivity: delikventi, jejichž otec byl nepřítomen, ještě než dosáhli věku šesti let, mají vyšší míru recidivity než ti, jejichž otcové byli doma během jejich dětství.⁴⁰

³⁷ Srov. MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, s. 107-108.

³⁸ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 184.

³⁹ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 186.

⁴⁰ WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 41.

2.4 Autorita a dominantní postavení jednoho rodiče v současné rodině

O autoritě můžeme mluvit v nejrůznějších spojitostech, zde máme však na mysli především autoritu vychovatelskou. A ta má některé specifické rysy. Převaha toho nadřízeného je dána jeho vyspělostí, nikoli násilím a potlačením osobnosti tohoto podřízeného. Jestliže se někdo jen bojí někoho silnějšího a nic víc, hledá přirozeně cestu úniku a nikoliv cestu napodobení či identifikace s takovýmto životním „vzorem“. Mít autoritu neznamená uvést někoho v pouhou podřízenost, ale přitahovat ho mocí své osobnosti. Poskytnout mu vedení a pomoc tam, kde je třeba! Je to výzva k následování. Předpokládá tedy i určitou míru svobodného rozhodování na straně toho, kdo nějakou autoritu přijímá. Přijmout takové vedení znamená pak nejen podřídit se, ale také s důvěrou spoléhat, zbavit se nejistoty a získat pocit bezpečí.⁴¹

Rodičovská autorita pramení z toho, že otec a matka o dítě pečují, že je podporují, že mu poskytují domov, pocit solidarity, základ bezpečí a jistoty. Nadto jsou garanty hodnot rodině vlastních, manželského a rodinného života, osobního, důvěrného mezilidského chování a životního stylu. Rodiče za příznivých okolností disponují životní zkušeností, moudrostí a citovou vroucností, kterou žádný internet nemůže svými informacemi nahradit.⁴²

Bývá někdy až překvapivé, koho lidé ve svých vzpomínkách označují za rozhodující osobu svého dětství. Nemusí to být vždycky jen matka, i když většinou její význam pro dítě přetrvává celý život. Někdy to bývá otec, pak babička, ale někdy i dědeček nebo dobrá rodinná teta, která se stala dítěti dobrou vílou dětských let. Taková osoba se zpravidla vyznačuje tím, že je vyrovnaná, klidná, uvážlivá, ledacos dovede – a hlavně – má dítě ráda. Stává se mu jakousi nespornou přirozenou autoritou. Taková osoba je pak pilířem domova.⁴³ Naopak osoba, která v rodině hranice určuje a jedná důsledně podle toho, jak je vymezila,

⁴¹ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 308-309.

⁴² KUČEROVÁ, S. *Problém vztahu autority, hodnot a ideálů pohledem současné mládeže*. In: A. Vališová a kol. *Autorita ve výchově*, s. 75.

⁴³ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 176.

není milována, je spíš respektována a ctěna, někdy i nenáviděna. Tyto stinné stránky patří ke každému citově zralému vztahu mezi rodiči a dětmi.⁴⁴

3 ROLE MUŽE

3.1 Vývoj mužské role

Pro mužskou identitu je charakteristické vlastnit, brát si, pronikat, ovládat a prosazovat se, je-li nutno i silou. Pro ženskou identitu být vlastněná, poslušná, pasivní, pokorná. „Normalita“ a pohlavní identita jsou pojímány v kontextu nadřazenosti muže nad ženou.⁴⁵ Až do minulého století trávili muži většinu svého času tím, že tvořili a vyráběli věci. Obvykle to byli farmáři, kteří pěstovali, šlechtili a sklízeli ovoce své práce způsobem velmi materiálním a všedním. Mezi muži bylo také mnoho řemeslníků a stavitelů. Vyráběli věci, které měly formu i obsah, což činilo jejich svět snesitelným, dodávalo mu to krásu a obohacovalo komunitu, v níž žili. Pracovali rukama, hlavou i srdcem; zhotovovali hmotné výrobky potřebné v lidské společnosti a přímo na výsledcích své práce mohli vidět dobro, jež vykonali pro sebe i druhé.⁴⁶

V naší vysoce přetechnizované společnosti se stále více mužů už nemusí angažovat v tradiční sféře mužské činnosti – výrobě předmětů. Místo toho se angažují v procesu „výroby“ peněz. Mění zaměstnání a dokonce i kariéry, jen aby vydělali víc peněz. Vkládají buď jen málo, nebo vůbec žádné investice do zboží, které vyrábějí, nebo do služeb, které poskytují. Vydělávání peněz není jen startovní čárou, je to i cíl. To je drastický posun v orientaci mužů při konfrontaci se světem, v němž žijí. Nedávný průzkum v posledních ročnících středních škol ukázal, že devadesát procent chlapců považuje za hlavní náplň svého života „vydělat hodně peněz“. Ne zamilovat se a založit rodinu, ne něco nového vynalézt

⁴⁴ Srov. ROGGE, J.-U. *Rodiče určují hranice*, s. 13.

⁴⁵ BADINTEROVÁ, E. *XY. O mužské identitě*, s. 97.

⁴⁶ ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 58.

nebo objevit, ne probádat tajemství přírody, ale zkrátka a dobře jen vydělat peníze – hodně peněz.⁴⁷

Zaměříme-li se na sebevědomí muže, je jeho sociální báze osobnostní integrity z této strany vystavena silnému tlaku. Nejen že vedle zaměstnané ženy ztratil monopol „chlebováře“ a reprezentanta rodiny v širší společnosti, ale i vzhledem k také jím samým přijímaným normám správnosti jakákoli jeho nezávislá autorita směrem dovnitř rodiny se náhle jeví velmi problematicky. Obecně, strukturálně je mužský systém hodnot, mužské vzory chování, mužská logika a mužské jednání zcela v pořádku; jakmile však se s nimi obrátí dovnitř rodiny, musí sám sobě přičítat vinu na jejích vnitřních potížích: zvláště své vlastní ženě tím ztrpčuje život.⁴⁸ Muž už delší dobu tušil, že je v ohrožení jeho moc, jeho identita a každodenní život. Jeho obavy byly tím méně opodstatněné, že ženy té doby se neodříkaly rodiny ani mateřství, ani oddanosti.⁴⁹

V současné době toho ale stále nevíme dost na to, abychom byli osvíceni. A to je příčinou pocitu úzkosti a břemenem moderních mužů. Jsou uzavřeni ve sféře hlubšího vědomí a stále znovu se vracejí k osvědčeným zdrojům: rozumu, řádu, kontrole a moci. Je to dobré, potřebné a předvídatelné. Bez tohoto druhého stupně neexistuje žádná touha, bohatství, žádné opravdové porozumění.⁵⁰ Obzvláště je to pak odstrašující ve sféře spirituality. Ve skutečnosti totiž muž, který je zainteresován v pouhém „vytváření“ peněz, nevytváří vůbec nic. Peníze jsou jen fikcí stvořenou pro usnadnění výměny zboží a služeb. Je to něco, co ve skutečnosti vlastně nic není – přesněji řečeno, není to žádná věc. Z pohledu spirituality je to jen iluze. Peníze jsou hrou čísel, která podporuje falešný obraz sebe sama a zvětňuje falešný dojem moci.⁵¹

⁴⁷ ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 58.

⁴⁸ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, s. 124.

⁴⁹ Srov. BADINTEROVÁ, E. *XY. O mužské identitě*, s. 24.

⁵⁰ Srov. ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 52.

⁵¹ Tamtéž, s. 58.

3.2 Role muže jako otce

Obyčejně se s rolí otce spojuje orientace na zaměstnání a veřejné aktivity, doma poučení, zákazy, někdy fyzické tresty, s rolemi matky zaměřením na domov, mazlení, dary, pochvaly, tresty, spíše verbální. Navzdory změnám v postavení ženy v zaměstnání a veřejném životě se uvedené vzorce udržují.⁵² Moderní psychologie nám ale ukazuje, že otec není svou základní psychickou vybaveností z role „mateřského“ vychovatele nijak zásadně diskvalifikován, i když k oné základní interakci s dítětem má přece jen poněkud delší, složitější a méně samozřejmou cestu. Ostatně denní praxe to plně potvrzuje. Mnozí dnešní otcové jsou dokonalými specialisty v péči o dítě a mohou konkurovat té nejzručnější matce.⁵³

Přesto velká část lidského rodu pociťuje nesmírnou touhu po otci. Týká se to i žen, ale především mužů.⁵⁴ Ano, touha po otci je velká a hluboká rána, kterou si mnozí z nás neseme s sebou, aniž bychom si ji uvědomovali nebo ji přinejmenším uměli pojmenovat. Jedná se o deprivaci, kterou se neustále snažíme překonávat, o potřebu, již chceme neustále uspokojovat. Nejsme schopni sami sebou; nemůžou z nás být dospělí muži, protože pořád potřebujeme být někými synáčky. Potřebujeme, aby nás ten někdo měl rád. Odloučení od toho, kdo je stejný jako my (otec), je do jisté míry ještě zhoubnější než oddělení od toho, kdo je naším pravým opakem (matka). Jestliže mě mužský svět nepřijme, pak už si nikdy nebudu jistý sám sebou.⁵⁵

Jak moc destruktivní je touha po otci? Jak daleko je muž schopný zajít, jen aby uspokojil potřebu uznání, které mu jeho otec odpíral? Co by mohl udělat, aby se zbavil potlačovaného vzteku, když už ne přímo na svého otce, tak na vše, co jeho otec představuje?⁵⁶

⁵² HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*, s. 54-55.

⁵³ Srov. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 66.

⁵⁴ ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 68.

⁵⁵ ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 70.

⁵⁶ Tamtéž, s. 70.

Touha po otci (Father Hunger) se také někdy nazývá „rána po otci“ (Father Wound). Psychologové užívají tohoto termínu, aby zdůraznili zranitelnost mužské psyché jako důsledek absence otce v rodině – ať už proto, že zemřel, opustil rodinu, tráví většinu času v práci či mimo domov, anebo protože se vyhýbá kontaktu se svými dětmi. V každém případě je výsledkem hluboká bolest, deprivace, jež může vést k malému smyslu pro vlastní vyrovnanost a hranice svého „já“ mysl, jež postrádá spojení s tělem a s pocity, nečinnost nezapáleného ohně.⁵⁷ Protože se nikdy v rámci svého „já“ nedostali k modelu opravdového muže, hledají teď někoho jiného, kdo by jim dodal pocit jistoty a sebedůvěry. Protože nikdy nenašli onu vnitřní sílu, jež lidem dává pocit osobní rovnováhy, neustále se snaží dokázat, kým jsou.⁵⁸

Z tohoto důvodu, že muži naleznou model opravdového muže, jich má mnoho také problémy s autoritou. Protože nikdy nepotkali muže se skutečnou vnitřní autoritou, vnímají ji jako něco nezbytně vnějšího a svévolného. Neznají duchovní autoritu, která vyplývá ze schopnosti a odpovědnosti, a proto se jim nikdy ani nesnilo, že by ji v sobě mohli hledat. Autorita pro ně nikdy neznamena vnitřní moudrost, ale spíše vnější závazek. Takto autoritu chápou a tak ji také uplatňují – autoritativně.⁵⁹

Situaci ještě zhoršila průmyslová společnost, když synům odvedla otce. Muže už neutvářeli muži. Příznační otcové byli chabým identifikačním vzorem a často měli jen „symbolické“ postavení. Synové zůstali odkázáni na matky, a tím se jejich potíže s odlišením od ní a uspokojením vlastního pocitu identity jen prohloubily.⁶⁰ Každý chlapec potřebuje vědět, že ho otec respektuje a někdy i obdivuje. Už jako malý kluk chce, aby na něho byl táta pyšný, ale jakmile dospěje, otcova hrdost se mu může zdát povýšená až urážlivá. Po celou dobu potřebuje nejen rodičovský souhlas, ale také respekt dospělého a upřímný obdiv. Pokud otec vyčká, až bude jeho syn teenagerem, je na to už pozdě. Ono

⁵⁷ Tamtéž, s. 71.

⁵⁸ Tamtéž, s. 71-72.

⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 72.

⁶⁰ BADINTEROVÁ, E. XY. *O mužské identitě*, s. 119.

respektování muže již v malém klukovi je přesně to, co ho podněcuje, aby se přidal do klubu dospělých mužů. A stejné respektování ho později utvrdí v tom, že je konečně rovnocenným partnerem svého otce a že on a jeho otec jsou jedno. Synové obvykle přiznávají, že jedna část v nich potřebuje a chce mít svého tátu na pomyslném piedestalu až do smrti; chtějí, aby to byl táta, ne jenom kamarád.⁶¹

Mnoho mužů tak vyrůstá s vnitřní prázdnotou. Ať už tomu říkáme touha po otci, mužská deprivace nebo nedostatek otcovské lásky, stále je to ta stejná prázdnota. Když se pozitivní mužská energie – energie, které se dá důvěřovat a na níž se lze spolehnout – nepřenese z otce na syna, vzniká v mužských duších určité vakuum. Ženy nepotřebně také potřebují lásku a náklonnost otce, ale z jiného důvodu. Dívky potřebují, aby otec potvrdil jejich identitu jako identitu žen. Chlapci potřebují, aby jim otec pomohl jejich základní identitu muže najít a naučil je, jak se vyrovnat s mužským způsobem cítění. A otec je první svobodně zvolený objekt naší lásky v lidském životě. Matku si svobodně nevolíme. Je zkrátka s námi, od prvního okamžiku našeho života.⁶²

Aby byl problém nepřítomného otce ještě komplikovanější, děti se často učí vnímat svého otce matčinými očima. Aniž by o tom přemýšlela, matka sděluje svým dětem, jaký je jejich otec v poznámkách, které o něm pronáší, když není doma. Děti tedy věří, že jejich otec je líný („Nikdy doma nic neudělá.“), neschopný („Musíme zavolat opraváře.“), hloupý („Tomu táta nerozumí.“), neúspěšný („Nevydělá dost peněz.“), nestarostlivý („Pořád nemá čas.“) a tak dále. Když je otec konečně doma, děti v něm vidí muže, kterého jim už popsala matka. Až příliš často je otec také tím, kdo uděluje tresty, a to i přes svou soustavnou nepřítomnost („Počkej, až se vrátí táta!“). Ani když skutečný obraz otce není tak negativní jako výše naznačený portrét, děti nikdy nemohou doopravdy poznat svého otce jen z toho, co o něm řekne matka. Stejně jako se mateřská láska nedá poznat jen z ústního vyprávění, ani otcovskou lásku nelze poznat, aniž bychom ji přímo pocítili. A tady jde o víc než o lásku. Jde o celou škálu mužských

⁶¹ Srov. ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 73.

⁶² Srov. Tamtéž, s. 75.

vlastností, energie a síly, jež se dají předat pouze přímým kontaktem. Proto se v nepřítomnosti otce mužskost nemůže nikdy skutečně zažít. To platí zvláště pro chlapce, kteří v tomto případě mužskost nepoznají přímo, ale naučí se ji vnímat skrze ženský element.⁶³ Proto aby mohl chlapec lépe skoncovat s ženskou rodinnou kulturou a vytvořit si jinou kulturu mužskou, stává se členem různých band, gangů či skupin chlapců. Mladíci postrádající chlapský vzor v otci se sdružují pod korouhvi někoho jiného, o něco vyspělejšího, o něco silnějšího či o něco protřelejšího, jakéhosi staršího bratra, leadera, kterého obdivují napodobují a uznávají jako autoritu.⁶⁴

Jinými slovy, většina mužů nemá žádnou vnitřní spiritualitu. Potřebují nějakou vnější okolnost (například zákon!), která by je nakopla, nastartovala, nabídla jim jistotu, povýšila je, odměnila je a učinila šťastnými. Spiritualita se týká vnitřního zdroje energie, jež je motivující a hnací silou našeho žití.⁶⁵

3.3 Postavení otce v současné rodině

V dobách antického Říma, měli otcové naprostou moc nad svými dětmi – mohli je prodat do otroctví nebo dokonce zabít. Práva matek prakticky neexistovala.⁶⁶ Množí se studie o „zanepřázdňeném“, chybějícím, agresivním, chladném a vůči synovi zatrpklém otci, který ho ponechává dítě v mateřských spárech. Na důkaz, že otcovská krutost sahá do nepaměti, je připomínána mytologie (Kronos polykající své syny; Laios, který přikázal pohodit svého syna Oidipa) a náboženství (Abrahám odhodlaný obětovat Izáka; poslední Kristova slova na kříži: „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“).⁶⁷

S vývojem společnosti se měnila i otcovská role. V dřívějších dobách se předpokládalo, že muži jsou díky své povaze lépe vybaveni dítě chránit a

⁶³ ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 85.

⁶⁴ Srov. BADINTEROVÁ, E. XY. *O mužské identitě*, s. 92.

⁶⁵ ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 79.

⁶⁶ WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 24.

⁶⁷ Srov. BADINTEROVÁ, E. XY. *O mužské identitě*, s. 142.

zaopatřovat.⁶⁸ Společnost považovala otce za přirozeného strážce jeho dětí, v souladu s božími zákony. Připravit děti pro život ve světě mimo domov bylo úkolem otce. Podle přesvědčení a norem osmnáctého století nemohly takovou úlohu plnit matky, protože byly od společnosti příliš izolovány a samy potřebovaly ochranu mužů.⁶⁹

Nukleární rodinu zapojovala do společnosti dvojí role otce: vedle toho, že plnil v rodině funkci instrumentálního vůdce, byl nutně angažován i ve světě mimo rodinu. Svou zaměstnaneckou rolí totiž nejen opatroval rodině chléb (byl pro rodinu *breadwinner*), ale svým úsilím o dosažení co nejvyšší příčky na stratifikačním žebříčku zařazoval celou rodinu do určité sociální vrstvy: jeho kariéra byla i kariérou rodiny a jeho neúspěch byl i neúspěchem rodiny. Na jeho úspěchu se ovšem podílela i manželka/matka, která jako emocionální vůdce rodiny vytvářela v rodině bezpečné zázemí a příznivé citové klima, dávající otcí odpočinout v neúprosném zápase o úspěch v širší společnosti.⁷⁰

Až s koncem patriarchátu začíná etapa úplně nového otcovství. Usmířený muž se už nepodobá otcí doby minulé. Patriarchát ztělesňoval zákon, autoritu, odstup, málo pozornosti se však věnovalo skutečnosti, že pro patriarchát byl příznačný i nezájem otce o děti. Bylo samozřejmé, že malé dítě patří výlučně matce. Začátek života se tedy odvíjel téměř bez zkušenosti s otcem. Postupný odklon od patriarchátu a po dvacet let vedené výzkumy přinášejí úplně jiný obrázek otce a jeho funkce zejména ve vztahu k synovi.⁷¹

Co se tedy od mladého otce konkrétně dnes chce? Odpovědnost, věrnost, spolehlivost! Chce se i mnoho vědomostí, a to nejen technických o tom, co a jak dělat a jak ovládat svět věcí a přírodních jevů, ale také jak rozumět své ženě, svým rodičům a rodičům své ženy, jak předcházet konfliktům a jak konflikty řešit, jak

⁶⁸ Srov. WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 28.

⁶⁹ WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 24.

⁷⁰ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 54.

⁷¹ Srov. BADINTEROVÁ, E. XY. *O mužské identitě*, s. 160.

rozumět dítěti a jeho potřebám, jeho nárokům a právům, jak připravovat a upravovat jeho budoucnost atd.⁷²

Těsnou asociací ženské a rodinné problematiky se však muž ocitá v postavení, kdy je vytlačen na okraj zorného pole. Sociologie tím nereflektovaně přijímá perspektivu laické veřejnosti, která činí *de facto* sociálně odpovědnou za úroveň fungování rodinné instituce především ženu. U muže se pak klade jen otázka, jak v této obtížné sociální roli ženě pomáhá; že – z jiného aspektu – je to zrovna tak muž, kdo je za fungování rodinné instituce plně odpovědný, a žena mu „jen pomáhá“, to v této perspektivě ustupuje do pozadí.⁷³ Bez jakéhokoli odstupňování se hovoří buď o soumraku otců, nebo o jejich znovuzrození. Ve skutečnosti je otcovská realita natolik pestrá, že portrét typického otce nelze vůbec pořídít.⁷⁴

⁷² MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*, s. 58.

⁷³ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 99.

⁷⁴ BADINTEROVÁ, E. XY. *O mužské identitě*, s. 160.

4 PATRIARCHÁT VERSUS EMANCIPACE ŽEN

Nastolení patriarchátu jako počátek útlaku žen a jejich společenské i lidské degradace vysvětlovalo nejen historii vedoucí k danému stavu, ale sloužilo i pro aktuální výstižné postižení panující nespravedlnosti jedním slovem.⁷⁵ Despotický muž (otec i manžel) jako patriarchální hlava domácnosti byl lehce identifikovatelný jako zdroj tohoto útisku a jeho moc udržet ženu v domácnosti jako příčina všeho zla. Na to, že drží-li něco ženu v domácnosti, jsou to především potřeby rozvoje dítěte nejen v nejranějším věku, se mohlo přijít až po zlomení této moci a několika neúspěšných pokusech odchovat děti od mala institucionálně, za pomoci státem placených odbornic.⁷⁶

Je-li patriarchát vykládán v tradicích měšťanského liberalismu (individuální rodinný výklad) jako tyranská moc muže v rodině a patriarchát se tu jeví spíše jako partikulární poddanství žen jejich vlastním mužům, chápání patriarchátu v socialistické tradici (strukturálně sociální výklad) zdůrazňuje univerzální podřízenost žen mužům, pramenící nikoli z despotie muže v rodině, nýbrž z celkového uspořádání poměrů, jež znevýhodňuje ženy ve všech sférách sociální reality, bez ohledu na to, je-li jejich vlastní muž despotický patriarcha anebo ušlápnutý mužíček.⁷⁷ Při hledání kořenů emancipačního úsilí žen pak najdeme v hrubém rozlišení dvě tradice, sahající hluboko do devatenáctého století. Jedna vysvětlovala příčiny „poddanství žen“ jejich ekonomickou a právní závislostí na manželovi a z toho pocházejícím faktickým uvězněním v rodině. Základním agentem útlaku tu byl vlastní manžel, základní dimenzí nerovnosti nerovnost v manželském páru. Základní instrument osvobození byl pak spatřován v otevření světa práce ženám, tedy světa placené práce mimo domácnost. Nový duch

⁷⁵ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, s. 116.

⁷⁶ Tamtéž, s. 117.

⁷⁷ Srov. Tamtéž, s. 118.

liberalizace v sobě nesl myšlenky lidské rovnosti, která se špatně slučovala s patriarchální dominancí muže v rodině.⁷⁸

Jestliže se předpokládalo, že se změnou vlastnických poměrů odstraňuje i ekonomická základna útisku žen, pak nebylo dost dobře možné setrvat na pozicích strukturálního patriarchátu, ať to jakkoli vyhovovalo tradicím, z nichž ženské hnutí vzešlo: po zásadní změně výrobních poměrů se již nezdálo být správné vysvětlovat dále nespravedlivý úděl žen strukturálními příčinami.⁷⁹ Prudký nástup žen do výdělečných zaměstnání, vzestup počtu rozvodů a zvyšující se podíl rodin se ženou na místě „přednosta domácnosti“ i vzestup ženského sebevědomí však učinil ztotožnění statusu muže se statusem rodiny neudržitelným. Od počátku sedmdesátých let bylo zjevné, že je třeba vážně uvažovat, jak překročit toto stále nepřiměřenější zjednodušení.⁸⁰

Tato krize zasáhla jak Evropu, tak Spojené státy americké. Ve všech těchto zemích došlo k podobným ekonomickým a společenským otřesům vyvolaným novými potřebami industrializace a demokratizace. Život lidí se změnil, znovu zazněly feministické požadavky a probudila se mužská úzkost.⁸¹ Mužská dominance bývala vždy založena na větší fyzické síle větší ekonomické moci. Jak fyzická síla ztrácela význam pro úspěšné přežití, mužova převaha a závislost ženy se opřely celé o ekonomický a politický princip a míra ženiny závislosti se stala přímo úměrnou mnohočetnosti jejího mateřství. „Od nepaměti ženu spoutává její reprodukční funkce skrze svou energetickou náročnost, které nemůže dostát, chybí-li v rodinném systému energie muže. Muž pak od nepaměti zajišťuje svou dominanci v páru tím, že plodí tolik dětí, aby byl k jejich zabezpečení nezbytný. Zvětší-li se ekonomická kapacita ženy kultivací její pracovní síly prostřednictvím kvalifikace natolik, že dokáže i sama udržet rodinný systém na akceptovaném standardu za předpokladu omezeného počtu dětí, a je-li v jejích rukou prostředek a tedy i rozhodnutí omezující počet dětí, je poprvé v historii skutečně nezávislá,

⁷⁸ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 41.

⁷⁹ Srov. MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, s. 116

⁸⁰ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 96.

⁸¹ Srov. BADINTEROVÁ, E. XY. *O mužské identitě*, s. 23.

samostatná, rovnoprávná“.⁸² Chybí nám ještě dostatečný historický odstup, ale všechno nepovídá tomu, že vynález antikoncepce, který dává ženě do rukou suverénní rozhodnutí o tom, zda, kdy a kolik bude mít dětí, má pro lidstvo epochální význam, srovnatelný snad s ovládnutím ohně anebo vynálezem kola. Je to hluboká civilizační změna, které jsme však ještě stále příliš blízko na to, abychom její význam plně pochopili.⁸³

Dějiny patriarchálních společností proto dokazují, že velké převraty podněcují vždy ženy a nikoli muži. Při jejich privilegovaném postavení v takovém typu společnosti to je pochopitelné. Velké krize mužství ovšem nejsou pouze otázkou moci.⁸⁴

Nový pohled na věc nám tak poskytne až fakt, jak bude pokračovat krystalizace nového postavení muže v rodině a nakolik role otce, jejíž nová definice se hledá od konce devatenáctého století, která v budoucnu nabude pevnějších a ustálenějších obrysů. To by bylo i významným krokem k nalezení nové rovnováhy mezi mužem a ženou v rodině a pro oba dva také mezi jejich rodinnou a pracovní angažovaností.⁸⁵ Stejně jako v minulosti tyto obavy sílí v době, kdy se zdá změna pohlavních rolí reálná. V moderní industriální společnosti jsou tyto změny zvláště nápadné, protože důraz se klade na změnu na úkor tradice. I přes „emancipaci“ a přes viditelnost změn v roli pohlaví zůstávají základní rozdíly mezi mužskou a ženskou prací zachovány. I tam, kde došlo ke změně, se lidé často drží tradičního způsobu myšlení a chování.⁸⁶

Naprosto zásadním podnětem v tomto případě byl fenomenologický impuls a z něho rozvinutá škola sociálního konstruktivismu pro vznik *genderových studií* v devadesátých letech. Předmětem jejich pozorností sice není rodina, je jí však to, co její podobu podstatným způsobem určuje, totiž obsah ženské a mužské

⁸² MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 150.

⁸³ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 148-149.

⁸⁴ Srov. BADINTEROVÁ, E. *XY. O mužské identitě*, s. 20.

⁸⁵ Srov. MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, s. 165.

⁸⁶ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 116.

sociální role, respektive sociálně utvářeného ženského a mužského rodu. ... Radikální sociální konstruktivismus pak na tomto poli formuje základ pro přesvědčení, že mužství a ženství je dáno jen sociálně a může tedy být sociálně i změněno, případně zrušeno.⁸⁷

Protože většina společenských systémů byla dosud patriarchální nebo muži ovládaná, obvykle se na ženy pohlíží – zvláště ve feministickém hnutí – jako na utlačovanou společenskou skupinu. V tomto kontextu je všeobecně rozšířeným názorem, že muži drží veškerou moc a ženy prohrávají.⁸⁸ Proč však získávají větší moc muži – v naší civilizaci i většině ostatních kultur? A je tomu tak skutečně?⁸⁹

Pokud tomu tak skutečně je, pak tím, že se celá situace převrátí vzhůru nohama, ženy nic nezískají. Jak se zdá, některé feministky věří, že kdyby se mužské a ženské role zaměnily, ženy by se osvobodily z útlaku patriarchální společnosti. Avšak kdyby se role pouze obrátily, ženy by se dostaly do stejné pasti, v níž se nyní nacházejí muži, až na to, že by se jednalo o matriarchální systém ovládaný ženami.⁹⁰

⁸⁷ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 80-81.

⁸⁸ ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 29-30.

⁸⁹ PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství*, s. 184.

⁹⁰ Srov. ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 31.

5 HODNOCENÍ A REFLEXE KRIZE OTCOVSTVÍ

Model rodiny, v níž žena zaujímá výlučně roli matky a hospodyně pečující o děti a domácnost a v níž je ekonomicky a společensky závislá na muži - živiteli rodiny, není v současné době v naší zemi příliš rozšířen. Pokračuje emancipace žen, které dosahují vyššího vzdělání a mají vyšší profesní a společenské aspirace. Přesto, že se muži do péče o děti a domácnost dnes zapojují více, zůstává tato oblast i nadále převážně doménou žen. Důsledkem této skutečnosti je, že ženy více než muži čelí problému slučitelnosti rodiny a zaměstnání. Sociologické výzkumy zároveň signalizují jistý nesoulad mezi skutečným postavením muže v rodině a vnímáním tohoto postavení. Důvodem menší účasti muže na péči o dítě a domácnost jsou stereotypy chování a myšlení, které mají původ v sociokulturním vývoji společnosti, ale dnes již do značné míry nekorrespondují s objektivním stavem, a tím způsobují určitou tenzi, která bývá častou příčinou konfliktů v rodině.⁹¹ Všeobecně tak můžeme pozorovat, že rodinný cyklus ztratil svou stereotypnost a jednostrannost: jak v celoživotní orientaci muže na profesi, tak dilemat ženy, zda a na jak dlouho obětovat svou kvalifikaci potřebám dětí. Ty se rozložily v sadu strategických rozhodnutí, jež individualizují rodinný cyklus v dosud nebývalé míře.⁹²

Rozdělení role muže a ženy v rodině je poplatné některým přetrvávajícím stereotypům, které již nejsou opodstatněné. Je třeba podporovat větší zapojení mužů do péče o děti, neboť zlepšuje a posiluje jejich otcovský vztah k dětem, vzájemný partnerský vztah rodičů, ukotvuje postavení mužů v rodině a pozitivně ovlivňuje celkovou stabilitu a funkčnost rodiny.⁹³ Skutečnost, že celkově téměř polovina dospělé populace souhlasí s komplementárním rozdělením rolí v péči o domácnost a při zajišťování rodinných příjmů, spolu s převažujícím požadavkem, aby matky zůstávaly doma s dětmi do jejich 6 let věku, stále ale ukazuje na

⁹¹ Srov. MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*. [on-line].

⁹² Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 197.

⁹³ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*. [on-line].

hluboce kulturně zakotvené vědomí o tradiční dělbě rodinných rolí.⁹⁴ Podle výzkumů je požadována největší rovnost v dělbě rolí u partnerů v případě přispívání do rodinného rozpočtu, méně je požadován vyrovnaný podíl na výchově dětí, nejmenší rovnoměrnost je žádána ohledně (rutinní) péče o domácnost. Praxe dokazuje, že skutečně největší nevyváženost dělby práce je u posledně jmenovaných činností, nejvyváženější je partnerský podíl na rozhodování o věcech jako je dovolená nebo větší investice do domácnosti.⁹⁵

Různí badatelé ukázali, že tam, kde se rodiče vzájemně odlišují silou, autoritou a rozhodovací pravomocí, imitují chlapci i dívky „silnějšího“ z nich. Podobnost matky a syna v rodinách, kde je dominantním rodičem matka, je stejná jako podobnost otce a syna v rodinách, kde je dominantní otec. Tresty a odměny jsou důležité jen jako výraz moci, samy o sobě ne. Dítě bude spíše imitovat rodiče, který trestá a projevuje moc dítěti nesympatickým, než rodiče, který třeba trestá stejně, ale dítě u něho nevidí pravomoc. Vnímání dítěte, který rodič je dominantní, závisí často na ekonomických faktorech – otec, jenž vydělává peníze, je pro dítě mocnější než matka, která je utrácí.⁹⁶ To je ovšem také další známkou postavení otce v rodině. Tam kde slabší musí rozkazovat tam, silnější obvykle jen požádá. Navenek je ovšem větší přísnost tradičním atributem hlavy rodiny, a děti otce také jako hlavu rodiny častěji explicitně uvádějí. Pokud se rozhodnutí nevyhnu výrazem „oba stejně“ (což je odpověď, kterou volí výrazná většina), v 17 % odpovídají, že v rodině o nejdůležitějších záležitostech rozhoduje otec, ve 12,2 % matka. Na otázku, čí názory jsou pro dotázaného dospívajícího rozhodující, už část z nich ovšem s roztomilou nesoudržností odpovídá častěji, že matčiny (v 14,7 %) než otcovy (12,3 %), zbytek je opět diplomatické „oba stejně“. Odpověď „oba stejně“ i v ostatních dosud citovaných ukazatelích vesměs převažuje. Vyhovuje dítěti především psychologicky.⁹⁷

⁹⁴ Srov. MPSV. *Národní zpráva o rodině*. [on-line].

⁹⁵ Srov. Tamtéž. [on-line].

⁹⁶ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 137.

⁹⁷ Srov. MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, s. 107.

Otec je dnes mnohem více vychovatelem dítěte než kdykoliv dříve. Už proto, že se s ním dostává do intimního styku takřka od prvních dnů, má možnost formovat od samých počátků stavbu jeho osobnosti, a že při novém rozdělení úloh v rodině přebírá celou řadu prací dříve vysloveně „ženských“. Dnešní otec nemá tedy tolik práce s obživou rodiny, ale zato má nepoměrně náročnější úkoly v oblasti psychologické. A v tom je nové, nebývalé zhodnocení otcovské role!⁹⁸ Už po více než deset let sice mohou v době rodičovské dovolené o dítě pečovat stejně tak muži jako ženy, ale nic moc se nezměnilo: na rodičovské dovolené je poměr matek ku otcům vytrvale téměř sto ku jedné. Zůstává však otázkou, jaký podíl otců by o dítě skutečně snad i pečovat chtěl, ale matky jim malé dítě prostě nesvěří.⁹⁹

Dnes už víme, že pokud to okolnosti vyžadují, dokáží se muži o dítě postarat zrovna tak dobře jako ženy. Otec umí být stejně citlivý, vřelý a kompetentní jako matka, avšak je zapotřebí, aby mu to matka umožnila a aby se otec přestal bát své mateřské ženskosti. Dále zjišťujeme, že otcova absence má pro syna závažnější následky ve věku do pěti let než později, což je jedna z dalších věcí, v nichž se vědci mýlili.¹⁰⁰ Kvůli nedostatku mužských vzorců v dětství se chlapci cítí nespokojeni ve svých vlastních rolích dospělých mužů. Pokud neví, jak jejich otcové nakládají se svými pocity, jsou sami neobratní ve vyjadřování pocitů svých. Pokud nevidí, jak navazují jejich otcové vztahy s ostatními muži, chybí jim nezávislost a sebedůvěra. Mají tendenci být buď velmi poddajní vůči jakékoliv autoritě, anebo naopak velmi odbojní, a to z toho důvodu, že vůbec neznají správné pojetí autority, protože se v raném dětství nenaučili důvěřovat a spolupracovat s otcem v trvalém vztahu partnerství.¹⁰¹

⁹⁸ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*, s. 58.

⁹⁹ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 182.

¹⁰⁰ Srov. BADINTEROVÁ, E. XY. *O mužské identitě*, s. 69-70.

¹⁰¹ Srov. ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 82-83.

Také studie starších dětí ukazují vliv otců na to, jak jejich synové vycházejí se svými vrstevníky. Jsou-li otcové delší dobu nepřítomni, jako je to např. u povolání námořníků, jejich chlapci jsou u spolužáků méně oblíbeni a netěší se tolik z přátelství jako chlapci, jejichž kontakt s otci je častější.¹⁰² Přítomnost otce v rodině je pro děti, zvláště pak pro chlapce velmi důležitá. Když řekne otec svému dítěti, že to dokáže, tak to také dokáže. Nevím, proč tomu tak je, jen si myslím, že existuje nějaká tajemná energie, která způsobí, že věci jsou, když předtím nebyly; energie, bez níž by věci nemohly vzniknout. Když mužská energie chybí, dílo se nekoná, ať už v lidské duši, nebo v okolním světě. Nechybí péče, podpora a možná ani láska, ale to nové „stvoření z ničeho“, jež je jedinečnou výsadou spojovanou s mužskou stránkou Boha, se zkrátka neuskuteční. Bez otcovské energie zůstává v duši pocit prázdnoty a opuštěnosti, kterou může zaplnit jen a jen tento druh energie.¹⁰³

François de Singly uvádí čtyři dimenze současného otcovství: funkci živitele, funkci autority, funkci představitele původu a osobní rozměr (otevřenost, pomoc, otec je pro dítě významným blízkým). Singly ukazuje, jakými změnami procházejí sociální normy otcovského chování v závislosti na změnách charakteru výchovy. Funkce živitele rodiny a představitele autority zůstávají zásadními složkami otcovské role, přestože autorita mění svou formu a smysl. Otec ale zároveň musí umět být dítěti blízký, dávat najevo cit, naslouchat a hrát si s dítětem. Otec již nehraje roli hlavy rodiny, stále je ale zodpovědný za rodinu jako celek a navíc je mu přisouzeno zastávat funkci otevření pohledu dítěte do externího světa. Možnost identifikovat takovéto různé modely otcovství, existující vedle sebe, ukazuje na rozmanitost a neurčitost současných norem, kterým jsou otcové vystaveni, a na otevřenost konstrukce vlastního přístupu k otcovství. Ukazuje také na nemožnost určit nějaké hlavní tendence vývoje otcovství (např.

¹⁰² WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 36.

¹⁰³ Srov. ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*, s. 76.

od tradičního otce k „novému“ angažovanému otci) – představené modely nelze nijak lineárně uspořádat.¹⁰⁴

Vzhledem k tomu, že normativní zásoby schopností týkající se otcovské role jsou relativně početné a rozdílné a navíc nemohou být realizovány všechny zároveň, dokonce se někdy vzájemně vylučují, současní otcové se musí rozhodovat, na základě kterých z nich budou budovat svou osobní otcovskou roli. Jak již bylo řečeno výše, otcovství je tak v současné době tvůrčí a dobrodružný podnik bez jasně daných sociálních pravidel, ve kterém muž-otec podobně jako kutil vybírá a skládá jednotlivé normy a způsoby chování.¹⁰⁵

V různých teoretických přístupech k soudobému otcovství lze nalézt určité společné rysy. Je možné rozlišit dvě základní normy – tradiční a moderní, přičemž tradiční spočívá kromě funkce mezigeneračního přenosu a autority zejména v povinnosti otce materiálně zabezpečit svou rodinu (lze sem tedy zařadit úkol otce jako živitele, vychovatele a učitele, případně hlavy rodiny), zatímco nová moderní norma předpokládá citovou blízkost a přítomnost otce společně s jeho zapojením do péče o dítě, případně o domácnost (bude se tedy jednat o úkoly otce jako blízkého dítěte, pečovatele, baviče a partnera při hře). Ve shodě s tím, nakolik muži vycházejí při konstrukci své otcovské role z tradičních či moderních schopností a dovedností a jakými způsoby se k nim vztahují, je možné rozlišit více „tradiční“ či více inovativní modely otcovství. Pro rozlišení různých modelů otcovství jsou také důležité další charakteristiky, zejména přesvědčení o charakteru genderových diferencí v rodičovství a o dělbě práce a moci mezi mužem a ženou v rodině.¹⁰⁶

V současné době má otec k dětem volnější vztah než v minulosti. Tím, že má jiný vztah nežli matka, formuje se už v dětském věku recipročně jiný, volnější vztah dětí k němu, který přetrvává i do doby, kdy se z dětí stávají rodiče a z rodičů prarodiče. Nemusí tomu být vždycky, ale převážně tomu tak je.¹⁰⁷

¹⁰⁴ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Různé typy otců po rozvodu* .[on-line].

¹⁰⁵ Srov. SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Různé typy otců po rozvodu* .[on-line].

¹⁰⁶ Srov. SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Různé typy otců po rozvodu* .[on-line].

¹⁰⁷ Srov. Možný, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, s. 107.

Konec patriarchátu značí začátek úplně nového otcovství. Usmířený muž se už nepodobá otci doby minulé. Patriarchát ztělesňoval zákon, autoritu, odstup, málo pozornosti se však věnovalo skutečnosti, že pro patriarchát byl příznačný i nezájem otce o děti. Bylo samozřejmé, že malé dítě patří výlučně matce. Začátek života se tedy odvíjel téměř bez zkušenosti s otcem. Postupný odklon od patriarchátu a po dvacet let vedené výzkumy přinášejí úplně jiný obrázek otce a jeho funkce.¹⁰⁸

¹⁰⁸ BADINTEROVÁ, E. XY. *O mužské identitě*, s. 160.

Závěr

Otec v současné rodině ale i společnosti se mnohdy ocitá v těžké situaci. Nese si v sobě zakořeněné pozůstatky patriarchální doby, kdy cítí, že by si měl prosadit svou autoritu navzdory matce, která je mnohdy dětmi lépe přijímána. Je si však vědom, že zákazy a příkazy si svou autoritu nevymůže. Na druhou stranu chce být pro své děti kamarádem a zapojit se více do pomoci v rodinném životě. Muž tak zažívá jistý „zmatek“ v tom, jak se má ke své roli postavit.

Cílem této práce bylo zjistit situaci v jaké se dnešní otec ocitá, jak svou roli přijímá a jak se celkově vyvíjí jeho role jako muže. Práce se také zabývala otázkou, zda-li je současná pozice otce přijatelná, jak pro něj tak pro společnost a zda-li by nebylo pro otce výhodnější navrátit se zpět k patriarchátu.

Ze studie vyplývá, že otec se již z patriarchálního způsobu jednání vymanil, ovšem v současné době se ocitá v situaci, kdy neví jak se k nové roli postavit. Ztrácí dominantní postavení v rodině, pro děti již není největší autoritou v rodině a z hlediska zabezpečení rodiny již mnohdy také nestojí na prvním místě. Vzhledem k emancipaci žen a jejich zrovnoprávnění s muži, má i žena možnost účasti na trhu práce a pokud má dobré zaměstnání, dokáže vydělat i více peněz než její manžel. Tím muž ztrácí pozici živitele rodiny.

Někteří muži však mají velice silnou touhu rodinu zabezpečit, naplno se věnují práci a rodinného života se tak téměř neúčastní. Tím se opět připravují o pevnou pozici v rodině, kterou poté přebírá matka.

Stéle častější jsou však případy, kdy péči o dítě, přebírá muž a s dětmi zůstává na rodičovské dovolené. Mnoho otců v současnosti má touhu se více zapojit do rodinného života se všemi náležitostmi které se k němu vztahují, ať už se jedná o výchovu dětí či starost o domácnost. V novodobé společnosti jsou také zavedeny otcovské dovolené, které dříve neexistovali, a to z důvodu, aby muž tuto možnost opravdu měl. Na úkor této snahy se však často stane, že matka mu svou pozici nepropůjčí.

Žena má v současnosti více možností rozhodovat o rodinném životě než muž. Vynálezem antikoncepce je na rozhodnutí ženy, kolik dětí přivede na svět a také,

zda-li bude chtít sdílet výchovu dítěte se svým partnerem. V mnoha názorech dnešních žen je patrné, že otcovská role je zastupitelná a proto chtějí vychovávat své děti samy.

Pokud se pozastavíme nad současnou situací otcovské role, jsem toho názoru, že otcové jsou v lepším postavení než za dob patriarchátu. Otec má dnes k dětem vřelejší, kamarádský vztah a stává se tak pro dítě partnerem. Již není tyranem, kterého se celá rodina bála a musela ho na slovo poslouchat.

Zřejmě ale bude ještě několik let trvat, než si otcové vytvoří svou novou pozici v rodině a společnosti, která bude mít jasnou charakteristiku, ale jsou na nejlepší cestě si tuto pozici vybudovat.

Abstrakt

ŠVEHLOVÁ, Z. *Problematika současné role otce v rodině aneb krize identity otcovství*. České Budějovice 2009. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické etiky, sociální etiky a etického vzdělávání. Vedoucí práce R. Míčka.

Klíčová slova: *současná role otce, patriarchát, emancipace žen, identita, krize otcovství*

Práce sleduje postavení otce v současné rodině. Vzhledem k emancipaci žen a jejich zrovnoprávnění ve společnosti ztratil otec dominantní postavení v rodině a upadl tak systém patriarchátu. Současný otec tak přišel o prioritu živitele rodiny, protože ženy se také uplatňují na trhu práce a musí tak najít svou novou identitu. Dostává se tak do rozporu mezi tradiční a moderní rolí otce. V práci je popsána jeho pozice za dob patriarchátu a pozice v rodině současné doby, kdy se snaží více zapojit do rodinného života a stát se dětem spíše partnerem než přísnou autoritou. Zároveň je v práci zachyceno, jak je důležité aby byl otec součástí rodiny jak pro vývoj, tak pro pozdější hledání identity u jeho potomků.

Abstract

ŠVEHLOVÁ, Z. *The problems of the nowadays position of father in the family or The crisis of parental identity*. České Budějovice 2009. The Bachelor work. The faculty of theology. Department of theological ethics, social ethics and ethical education. The supervisor R. Míčka.

Keywords: *nowadays position of father, patriarchy, emancipation of women, identity, crisis of paternity*

The work deals with position of father in the modern-day family. The dominant position of father in family was lost within the emancipation of women inside the society. There became the system of patriarchy. The modern father has lost his position as a breadwinner of family, because of women try to assert at labour market too. The modern father has to find the new identity. He falls into split between traditional and modern position of father. In the work there is described the position of father within the period of patriarchy and his position at the modern-day family. The modern father tries to be more partner than authoritarian and strict father to his children. He wants to join in the family life. The work also deals with the importance of father to be the part of family. The last section is dedicated to influence of father on development of his children, which is connected with looking for their identity.

Seznam použité literatury:

- BADINTEROVÁ, E. *XY. O mužské identitě*. Praha: Paseka, 2005.
ISBN 80-7185-727-0.
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002.
ISBN 80-7367-327-4.
- KUČEROVÁ, S. *Problém vztahu autority, hodnot a ideálů pohledem současné mládeže*. In: A. Vališová a kol. *Autorita ve výchově*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-857-3.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-247-1284-9.
- MAŘÍKOVÁ H. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-86960-69-3.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha:Portál, 2000.
ISBN 80-7367-325-8.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, n. p.,1989.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-86429-19-9.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. Brno: Blok, 1990.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. upravené vyd. Praha: SLON, 2008.
ISBN 978- 80-86429-87-8.
- MPSV. *Národní zpráva o rodině*. [on-line]. Poslední aktualizace 1.5.2006 [cit. 2009-03-17]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf>
- MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*. [on-line]. Poslední aktualizace 1.5.2006 [cit. 2009-03-17]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf>
- OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Přel. M. Poláčková a M. Poláček. Praha: PORTÁL, 2000. 171 s. Přel. z: Sex, gender and society. ISBN 80-7178-403-6.
- PAVLÍK, Z. a kolektiv. *Populační vývoj České republiky 1990 – 2002*. [CD-ROM]. Praha: Katedra demografie a geodemografie přírodovědné fakulty UK, 2002.
- PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství* (Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy). Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-350-4.

- RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?*, Praha: SLON, 2001.
ISBN 80-86429-01-6.
- ROGGE, J.-U. *Rodiče určují hranice*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-990-9.
- ROHR, R., MARTOS, J. *Cesta divokého muže*. Přel. M. Horáková. Brno: CESTA, 2002. Přel. Z: The wild man's journey (Reflektion on male spirituality). ISBN 80-7295-032-0.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
- SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Různé typy otců po rozvodu*. [on-line].
Poslední aktualizace 2005 [cit.2009-04-19]. Dostupné na
<<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25059/Ruzne-typy-otcu-po-rozvodu.html>>
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-25.
- WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál, 1996.
ISBN 80-7178-089-8